

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ПРЕЗИДЕНТ САФАРИ

Ўзбек ва қозоқ халқлари азал-азалдан қардош, қариндош, ўзаро дўст-биродар бўлиб ёнма-ён яшаб келишади. Халқларимизнинг ҳамжиҳат, ҳамкор алоқалари мустақиллик йилларида тамома янги босқичга кўтарилди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 4 сентябр куни Қозоғистон Республикасида давлат ташрифи ана шу алоқалар, ўзаро манфаатли муносабатларнинг мамлакатларимиз тарихида янги истиқболлар очиб берганини алоқадорлик билан қаратилди.

Ўзбекистон раҳбарининг расмий кўтиб олиш маросими Қозоғистон Президентининг "Оқўрда" қароргоҳида бўлиб ўтди. Хар икки давлат раҳбарларининг яккама-якка суҳбатида мамлакатларимиз ўртасидаги ўзаро ҳамкорликни ҳар томонлама ривожлантиришга доир муҳим масалалар муҳокама қилинди. Суҳбат чоғида товар айирбошлаш ҳажмини янада кўпайтириш истиқболларига эътибор қаратилди. Шунингдек, халқаро муаммоларга нисбатан қарорларнинг ўхшаш ва яқинлиги таъкидланди. Мамлакатларимиз террорчилик, экстремизм, наркотиқсизлик, қурол-яроқ контрабандаси каби таҳдидларга қарши кураш борасида ҳам ҳамкорлик қилинди.

Расмий делегацияларнинг кенгайтирилган тартибдаги музокарасида савдо-иқтисодий ҳамкорликни янада ривожлантириш, ишбилармонлар ҳамда маъмурий-ҳудудий субъектларнинг бевосита алоқаларини кенгайтириш, боҳжона ва чегарадан ўтиш тартибларини энгиллаштириш, транспорт коммуникациялари ва сув-энергетика захираларидан нуумли фойдаланиш, қишлоқ хўжалиги махсулотларини қайта ишлаш ва айтиб бериш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди. Мамлакатларимиз кишлоқ хўжалиги, энгил ва оғир саноат, қурилиш, машинасозлик, транспорт коммуникациялари, нефть-газ сингари кўплаб бошқа соҳаларда ҳам ҳамкорликни янги поғонага кўтариш имкониятларига эга. Музокарада иқтисодий соҳадаги ҳамкорлик

ка ҳам алоҳида эътибор қаратилди. Илм-фан, маданият ва санъат намоёндалари, спортчиларнинг ўзаро алоқаларини ривожлантириш, соғлиқни сақлаш, сайёҳлик, оммавий ахборот воситалари тўзималарининг ҳамкорлигини фаоллаштириш юзасидан фикр алмашилди. Президентлар зиёлиларимиз мунтазам учрашувлар ўтказиб туриши, журналистлар эса ўзаро ҳамкорликнинг ёрқин қирраларини ёритиб бориши зарурлигини таъкидладилар.

Президентимизнинг Қозоғистонга давлат ташрифи чоғида яқин кўшнчилик муносабатларини янги босқичга кўтаришга хизмат қиладиган, халқларимизнинг азалий қон-қардошлиқ ришталарини янада мустаҳкамлашга пухта замин яратадиган ҳужжатларнинг имзолангани ҳам давлатларимиз ўртасидаги ўзаро ҳамкорликларда алоҳида аҳамият касб этади. Айниқса, Абдий дўстлик тамойилларига асосланган иттифоқчилик асосидаги муносабатлар ажодларимизнинг пок ниятларига ҳамроҳлиги билан қалбларимизни фахр-ифтихорга тўлдирди. Шу маънода, Қозоғистон Президенти Нурсултон Назарбоевнинг "Ўзбекистон Президенти Ислам Каримов Қозоғистон ва қозоғистонликларнинг дўсти", дея эътироф этиши қардошларимизнинг Ўзбекистон халқига билдирган юксак ишончи ва эҳтиромининг ёрқин ифодасидир. Айни чоғда Юртбошимизнинг минтақада тинчлик ва оқошталлик ҳўми суриши учун катта ҳўрайрат сарфлаётганига, бу борадаги сайёҳаракатлари ва фидойилигига юксак баҳо берилгани ҳам диққатга сазовордир.

Ташриф арафасида — 1 сентябр куни Остона шаҳрида бўлиб ўтган Марказий Осиё давлатлари раҳбарларининг норасмий саммитида Марказий Осиё сув-энергетика консорциумини тузиш, Оролни кўтқариш халқаро жамғармасининг фаолиятини янада кўчайтириш, шунингдек, Марказий Осиёда интеграция жараёнларини ривожлантириш, минтақавий хавфсизлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш масалалари ҳам муҳокама қилинди.

СУРАТДА: Ўзбекистон маданияти ва санъати кўргазмаси

КИТОБЛАРИМИЗ ШУҲРАТИ

Яқинда Москва шаҳрида МДХ мамлакатлари бўйича III халқаро "Китоб санъати" танлови бўлиб ўтди. Танловга Ўзбекистонда фаолият юритаётган бир қатор нашриёт-матбаа ижодий уйлари ва нашриётлар ҳам ўз махсулотларини тақдим этдилар. Ҳақдан ортиқ республикаларнинг юзлаб нашриётлари орасида кечган кескин беллашуларда, юртимиз ношир ва матбаачиларининг бир неча китоблари танловнинг юқори мукофотларига лойиқ топилди. Халқаро "Китоб санъати" танловига иштирок этган Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги бош директори ўринбосари Рўзमत САФОВЕВ қуйидагиларни гапириб берди:

— Бир неча йиллардан буён республикамиз нашриётлари ва нашриёт-матбаа ижодий уйлари турли хорижий "Китоб ярмаркалари"да, кўрик-танловларда фаол иштирок этиб келмоқда. Масалан, Москва ва "Франкфурт" китоб кўргазмаларидаги иштирокимиздан бугун кўпчилик ҳамкасбларимиз хайи ҳабардор. Утган йиллардаги натижалар бўйича биринчи ва иккинчи даражали диплом олган эдик.

Лекин ҳали нашриётлар томонидан тақдим этилаётган китоблар сони жуда кам. Хусусий нашриётларимиз эса бундай халқаро анжуманларда иштирок этишга етарли даражада эътибор қаратмаёттир. Республикаимиздаги 65 нашриёт ҳар икки йилда танловга аризагилуқ биттагина китоб нашр этса, танлов номинанциялари бўйича қўйиб иштирокимиз таъминланган бўлар эди. Биз вилоят нашриётлари китоблари сифатини оширишга ҳам ҳаракат қилмоқдамиз. Бунинг учун улар республикадаги етакчи нашриётларга бириктирилиб, таъриба ўрганиши учун шароит яратилмоқда.

Август ойида ўтказилган "Китоб санъати" халқаро танловига келсак, уч босқичда, 10 номинация бўйича ўтказилди. Танловни ўтказишдан мақсад МДХ мамлакатлари ўртасида ноширлик ва матбаачилик иши борасида халқаро ҳамкорликни кенгайтириш, китоб чоп этиш санъатини ривожлантириш ва ноширлик, матбаачилик маданиятини ошириш, тизимда эришилган энг юқори натижани тарғиб этиш, шунингдек, МДХ мамлакатлари орасида маънавий ва маданий кадриятларни ўрганиб бориш ҳамда ўзаро фикр алмашидан иборатдир.

Танловда "Ҳамдўстлик — Содружество" номинацияси бўйича биринчи ўрин Ф.Фулмо но-

мидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи томонидан тақдим этилган Алишер Навоийнинг "Ҳамса" достонидан иборат мажмуага берилди. "АРТ — китоб" номинацияси бўйича биринчи ўринга эса "Ўзбекистон" нашриёт-матбаа ижодий уйининг Ш.Шоёқубовнинг "Замонавий Ўзбекистон миниаторлари" китоб-албому муносиб кўрилди. Ушбу китоб-албому миниатор асарлари маънавий позициясидан илк бор таҳлил қилинади. Бу эса асарни ҳар томонлама тушунишга муҳимдир, чунки халқ ҳаёти унинг маданияти, санъати ва маънавиятидан ажралмасдир. "Диалог" китоблари бўйича бундай танловга Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти жамоаси томонидан тайёрланган "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" ҳам фахрли ўринга сазовор бўлди.

Гарчи танловга ўз махсулотларини тақдим этган нашриётларнинг барчаси ҳам ўрин ололмаган бўлса-да, аммо уларнинг бундай нуфузли анжуманда иштирокининг ўзи ҳам ютуқдир. Зеро, бундай нуфузли танловлар орқали улар ўз китобларига баҳо беришни ўрганидилар, камчиликларини кўриб, уларга барҳам бериш чораларини излайдилар, таърибларни ортади. Пировадиди, буларнинг ҳаммаси нашр этилаётган китоб махсулотларининг харидорлириги-ю, замон талабларига, мавжуд стандартларга, халқаро меъёрларга мос бўлиши учун муҳим омил бўлади. Бинобарин, бугун ҳар бир соҳада бўлгани каби, ноширлик ва матбаачилик соҳасида ҳам жаҳон ҳамжамиятининг энг илгор давлатлари қаторидан мустаҳкам ўрин эгалладиган пайтимиз келди.

Феруза СОЙИБЖОН қизи
ёзиб олди

МИЛЛИЙ ТАФАККУР МЕЗОНИ

Президентимиз Ислам Каримовнинг яқинда "Миллий гоё тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида" деб чиқарган қароридида бугунги кунда маънавиятга дахлдор ходимлар, жумладан, ижодкор зиёлилар олдида турган долзарб вазифалар аниқ-равшан белгилаб берилган. Қарор билан танишиб шундай хулосага келдимки, эндиликда бу соҳада амалий ишларнинг вақти келди. Одамлар, айниқса, ёшлар қалбига ўт сола билши керак. Ходимларнинг хизматига уларнинг амалий ишлари, энг муҳими, адо этилган ишларнинг савия-даражаси, таъсир кучи, амалий самарасига қараб баҳо бериш одат тусига кириб бормоқда.

Ўзимга таниш олим, ижодкорлар ҳаётидан бир-икки мисол келтирсам. Тилшунос Шавкат Раҳматуллин билан бир ўқув даргоҳида ишлаймиз, бир маҳалла, бир кўчада яшаймиз. Бу тиним билмас олимнинг аввалги ишларини кўя туриб, кейинги беш-олти йил, яъни 75 билан 80 ёш оралиғида эълон этган иккита салмоқдор луғат китоби ва олий ўқув юрти талабалари учун яратган "Ҳозирги адабий ўзбек тили" дарслигини эслайлик. Икки луғат китоби ҳақида матбуотда кўп-илиқ гаплар айтилди. Аминманки, яқиндагина ўқувчилар қўлига етиб борган гоёта оригинал дарслик-тадқиқоти ҳам муносиб баҳосини олади.

Дарслик она тилимизнинг чексиз бойликлари, имкониятлари ҳақида атрофича тереан билим бериш билан баробар кишида ифтихор туйғусини уйғотади. Тил байрами кунларида она тилимиз ҳақида айтаётган сон-саноксиз мактовлардан кўра бу китобнинг кадр-қиммати юз чандон ортиқроқдир. Узок вақт эътибордан четда қолиб келган бу заҳматкаш олимга ўтган йилда Президентимиз Фармони билан "Буюк хизматлари учун" ордени берилиши фақат унинг учун эмас, уни билган, қадрладиган юзлаб, минглаб она тили фидойилари учун ҳам байрамга айланади.

Шавкат ақанинг деярли тенгдоши атоқли адибимиз Пиримқул Кодиров ижоди, фаолиятини ярим асрдан бери кузатиб келаман. Саёр-бардош боҳида тенгсиз фидойи бу инсон йўлидаги кўндан-кўп машаққатларни матонат билан енгиб ўтиб, ижодада ҳаммиша олга интилиб келди. Утган асрнинг 80-90-йиллари давомида бадий ва илмий ижоди жамоат ишлари билан муваффақиятли тарзда давом эттирди. Бугун ҳам у жамоат ишларидан четда тургани йўқ. Ўзвучилар уюшмаси наср кенгашига раҳбарлик қилиб келди. Истиклиф йиллари яратилган ўнлаб истеъдод билан ёзилган насрий асарларнинг юзга чикишида унинг холис хизматлари бор. Шулар билан баробар, у "Она лочин вилдиси" тарихий романини, "Қалб қўзи", "Тил ва эл" китобларини ўқувчиларга тақдим этди. Муаллифининг она тилимиз тарихий йўли ҳақидаги китоби маънавий ҳаётидада муҳим ҳодиса сифатида қиёҳланди. Адибнинг истиклолимининг 15 йиллиги арафасида "Буюк хизматлари учун" ордени билан тақдирланishi айни мундоа бўлди.

Ярим асрдан бери кўндан қаламини қўймай миллий шэрият равнақи йўлида садоқат билан хизмат қилаётган шоир Охунжон Ҳаким ҳам муносиб тақдирланди — Ўзбекистон Республикаси халқ шоири унвонига сазовор бўлди.

Гоҳо бугунги шэриятга ижтимоий руҳ етисмайди, ҳаттоки, шэрият ижтимоидан бугунги юз ўтириб кетди, деган гаплар қулқоқ чалинади. Бу хил таъналарга қўшилиб бўлмайди. Ҳозирги миллий шэриятдаги жила-хил йўналишлар, уларга мансуб асарлар билан бир ёққа қўйиб турарлик-да, Маҳмуд Тоир, Иқбол Мирзо, Сирожидин Саййидлар ижодий фаолиятига назар ташлайлик. Аввало, бу шоирларнинг ҳар бири ўз сўзи, овозига эга, бири иккинчисини такрорламайди. Шу билан баробар, уларни бир муҳим жиҳат — очкилик, халқона руҳ, халқ қўшиқларига хос оҳангдорлик билан шўр билан турлади. Бу эл-юрт қайғуси, истиклол асарлари билан йўрилган жўшун шэрият. Бундай асарлар минбардан айтилганда, ўқилганда тингловчилар қалбига олов солади, олқ-ишлардан давралар ларазга тушади.

Яна бир ажиб муштараклик: бу шоирларнинг барчаси жамоат ишларида ҳам фаол. Ўзвучилар уюшмаси раиси ўринбосари Сирожидин Саййидни мен талабалик йилларидан биламан. Истеъдодли шоир бу масъул лавозимда истеъдодли раҳбар сифатида ҳам шаклланди. Рансимиз — устоз Абдулла Орипов ёнида туриб улкан мақсадлар йўлида катта ижодий жамоа бошини қовуштиришдек савоб ишда жон-бозлиқ кўрсатаётди. Маҳмуд Тоир эса, Тошкент вилоти Ўзвучилар бўлимининг бир неча йиллардан бери сидқидилдан бошқараёттир. Иқбол Мирзо бош бўлган республика телевидениесининг "Ассалом Ўзбекистон!" кўрсатуви минг-миллионлаб телетомошабинлар эътиборида. Утган йили Маҳмуд Тоир билан Иқбол Мирзонинг, бу йил эса Охунжон Ҳаким ва Сирожидин Саййиднинг Ўзбекистон Республикаси халқ шоири унвони билан тақдирланishi ички алоқадорлик, тереан маъно бор.

Булар шундан далolat берадики, истиклол гоёлари, миллий маънавий равнақи йўлида садоқат билан олий борилган амалий фаолият, ижод ва шикоат, чин истеъдод махсули бўлган, одамлар учун зарур, ўқувчи қалбини асир этган, этаётган асарлар ва уларнинг муаллифлари меҳнати, албатта, муносиб қадр топиши шубҳасиз. Зеро, маънавий қамолтни кўзлаш, соғлом дунёқарашга интилиш, фидойи ва ватанпарвар инсонларни тарбиялаш миллий тафақуриимиз мезонидир.

Умарали НОРМАТОВ,
Ўзбекистон Республикаси
фан арбоби, профессор

"ИЛҲОМ" ТЕАТРИ: ИЖОДИЙ ҲАМКОРЛИК

"Илхом" театрини бугун нафақат Ўзбекистонда, балки узок Шарқ ва Фарб давлатларида ҳам яхши билишади. Бу ижодий жамоа ўттиз йил давомида ўткир ва тақдорланмас сўзига, бадий-гоёвий йўналишига, ижодий қиёфасига эга театр сифатида республикамизнинг нуфузли санъат даргоҳлари қаторида ўз ўрнини мустаҳкам эгаллаб турибди.

Кўни кеча "Илхом" театрида бўлиб ўтган матбуот анжуманида жамоа босиб ўтган муваффақиятлари, изланишлари ва келгуси режалари тўғрисида театрининг бадий раҳбари, Ўзбекистон санъат арбоби Марк Вайл сўзлаб берди. Анжуманда театр билан ҳамкорликда иш бошлаётган танкила америкалик хореограф Давид Руссов ва пойтахтимиздаги Гёте институтининг директори Кристина Гюнттер ҳам иштирок этдилар.

Ҳўш, "Илхом" ўттиз биринчи мавсумида муҳлисларини нима билан хурсанд қилмоқчи?

Дастлабки тадбир кўпчилик учун қутилмаган совға бўлади. Улкамизнинг таниқли расоми Усто Мўминнинг (Александр Николаев) 110 йиллигига бағишлаб, Маданият ва спорт ишлари вазирлиги ҳамкорлигида Тошкент, Нукус, Самарқанд ва Москва шаҳарларидан келтирилган расом асарларининг биринчи йиғма кўргазмаси ўтказилди. Шунингдек, Марк Вайл лойиҳаси бўйича Усто Мўминнинг ҳаёти ва ижодий фаолиятига бағишланган "Ра-

дение с гранатом" номли театрлаштирилган томоша муҳлисларга тақдим этилади. Айнан шу асар устида америкалик хореограф Д.Руссов иш олиб бормоқда.

Иккинчи катта асар Эскилнинг "Орестей" фожиали драмасидир. Бу асарда режиссёр М.Вайл ҳар бир одамнинг жамият ва давлат олдидаги ягона бурни ва унинг инсонийлик масъулияти ҳақидаги долзарб фикрларини олдинга олиб чиқиш ниятида. Жамоа К.Гюнттер билан ҳамкорликда замонавий немис драматургларининг қисқа асарларини сахналаштириб, бугунги немис драматургияси ютуқларини намойиш этишга бел боғлаган.

Шунингдек, бугунги ёш ўзбек ва инглиз драматурглари асарларининг сахна тақдими мулкланмоқда. Мавсум давомида жамоа Навоий, Олмаота ва Токио шаҳарларига ижодий сафарга бориб келади ҳамда Марказий Осиё давлатларининг аънанавий ёш режиссёрлар лабораторияси йилгилиш-семинарини ўтказилади.

Бугун эса жамоа тошкентликларини ва пойтахт меҳмонларини янги мавсум давомида сахналаштирадиган асарлардан айрим лавҳалар кўрсатиладиган тақдимот кечасига тақлиф этади.

А.РАҲИМОВ,
"Ўзбектеатр" бирлашмаси
ахборот бўлими бошлиғи

Маданият ҳаёт

Бердақ номидаги Қорақалпоқ музыкали драма театрида С.Полвонов ва П.Телегеновнинг "Кўленке" ("Соғ") асари асосидаги спектакл премьераси бўлди.

Асарни Қорақалпоғистон халқ артисти, режиссёр Ж.Султонбоев сахналаштирган, дирижёр — Ўзбекистон ва Қорақалпоғистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Қ.Заретдинов, сахна безакларини Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон халқ рассоми И.Алибеков ишлаган. Асосий ролларни Ўзбекистон халқ артисти М.Сапоева, Қорақалпоғистонда хизмат кўрсатган артистлар Б.Назаримбетов, Т.Хўжаназаров ва ёш актёрлар А.Бойлипесов, Ж.Пирлешова, Г.Жуманиязовлар ихро этганлар.

БУГУНГИ СОНДА:

- 3 → МАЭСТРО БИЛАН МУЛОҚОТ
- 4 → ФАЛСАФАНИНГ БЕШИГИ
- 6 → ОТАШ ЭДИ ЮРАГИ...

АЛЛА — ЭНГ АЗИЗ ҚЎШИҚ

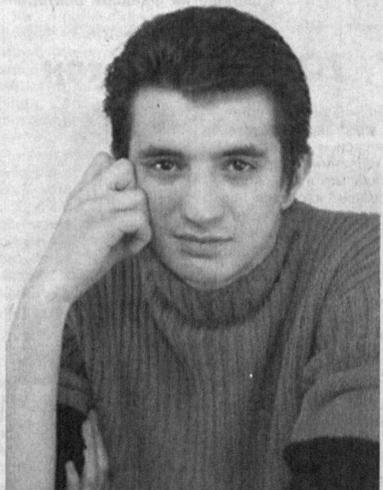
Инсон дунёга келиб эшитадиган илк сўзи ҳам, қуй-қўшиғи ҳам она алласидир. Руҳият ва меҳр уйғунлигидан бутун бир оҳанг бўлиб таралувчи аллани эшитган фарзанд келажда ота-онасига меҳрли, имон-эътиқодли, она туғроғига, эл-юртига содиқ, ватанпарвар, одамларга ҳамдард бўлиб воёга етади.

Аллаларимизни эъзозлаб, авлодларга мерос қилиб қолдириш эса эзгу ва хайрли ишдир. Бу борада юртимизда ҳар икки йилда ўтказилиб келинаётган "Алла" ижрочиларининг аънанавий танлови катта аҳамият касб этмоқда. Танловнинг асосий мақсади ҳам ёшларнинг "Алла" ижрочилиги санъатига қизиқишларини кучайтириш, янги иқтидорли ҳаваскор ижрочиларни кашф этиш, улар фаолиятини кенг тарғиб қилиш, маросимлар ва аънаналаримизнинг умрбоқийлигини таъминлашдан иборат.

Кўни кеча республика Халқ ижодиёти ва маданий-маънавий ишлар илмий-методик марказида еттинчи бор "Алла" ижрочилари танловини ўтказиш юзасидан ташкилий

қўмида йиғилиши бўлди. 12-14 сентябр кўни Фарғона шаҳрида бўлиб ўтадиган тадбир Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, Халқ ижодиёти маркази, "Олтин мерос", "Маҳалла" жамғармалари, Миллий телерадиокомпания, "Оила ва жамият" газети ҳамда Фарғона вилоти хокимлиги ҳамкорлигида ўтказилди.

Маданият ва спорт ишлари вазирлиги ўринбосари А.Ҳайдаров иштирокида ўтган йиғилишда анжумани ташкил этиш ва ўтказиш масалалари, ҳайъат аъзолари ва ташкилий қўмида олдида турган вазифалар муҳокама қилинди.

СЕНИ КУТАМИЗ,
БОБУР
→5→

O'ZSANOATQURILISHBANK
KO'PLARNI TANISHADI —
MUNOSIBLARNI TANLASHDI
Tel: 120-45-01, 120-45-82, 120-45-05;
Faks: 133-34-26
www.uzpsb.uz e-mail: info@uzpsb.uz
Хизматлар лицензияланган

Йўлдош ЭШМУРОД

ВАТАН

Ватан — кичик уйнинг хайбатли томи
Эхд қаласидир дала-ҳовлининг.

Ватан — қўза гавҳар, юзларга чирой,
Юракнинг тубида титраб турган жон.

Масканин бейзодий ҳар ўт, ҳар гўё,
Гул-чечак неъмат — оламга татир.

КУЖРАҚДАГИ ИЛОҲИЙ УНВОН

Ватанин севидек тутинг эҳтиёт,
Ватан — юракдаги нозик нуқтадир.

ҚИЁФА

Ойларга...
Кунларга...
Йилларга...
Исминни айтаман —
Ҳар ҳарфи — жаранг.

Табиат кўйида
Жонлар исми —
Етти ранг ичида
Битта ранг бўлиб.

Яхшиликлар билан сирлашар —
Мамнун,
Боши осмон бўлар ер-қўкка боқиб —
Кўнглини англайди қушлар исмининг.

Одамлар кўзида акс этар исм,
Баъзан хурга ўхшаб, баъзан рўёга.
Шукрона айтаман —
Мунга қўлларга ёқар

Ойларга...
Кунларга...

Йилларга...
Исминни ёзмам —
Ҳар ҳарфи — оҳанг.

СЎЗ

Балким, мен кетардим
Худди ўша кун
Келганлар кетгандек — сўзлаб-сўзламай,
Яхши одам дерди
Балки билганлар,
Балки индишмасди —
Шуниси осон.

Мен кетиб қолардим
Балким ўша кун
Ушм севган сўзни айтиб-айтмасдан —
Кимлигини билмасди исм.

Энди фарқи шудир,
Фақат фарқи шу
Борарман...
Ортамда тўрт жуфт қора кўз,
Тўрт юрак қўрида биргина исм.
У мен ёқтирган сўз —
Шу менинг исми.

ЎКТАМОЙ

ИСИНИМОҚЧИ БЎЛДИМ ПЛАФОННИҲДА...

Сочларимга қиламан пилик,
Кўзларимдан чиққан пахтадан.

Тошпи ёрар майсалар,
Бармоқлари қорайди.
Изингизни тополмай
Юракларим қонайди.
Осмон тўла зог, қарга,
Учолмайди қушимиз.
Биз кўнгалга эрк бердик,
Бошдан учиб ҳушимиз.

Кетдим,
Шўркўрғон* қолди
Хаёларга суяниб,
Ўзингизни тополмай
Дод солишдан уялиб.
Келдим,
Мен энди катта одам
Тўнларин алмаштириб,
Йўл четига дараклар
Чиқди қўл қовуштириб.

Қор ёғлар қабоғингиздан,
Илинг йўлақларим босади.
Кипригим-ла қурайман қўри,
Эзилган шу гамлар остида.
Юрагимга ёғавар қор,
Қушлар совий бошлайди бирдан.
Эланади фариб илтижо,
Ўзингиз чала тақдирдан.
Бағрингизда турларан дунё,

Сиз инонган туйғу тозами?
Ўттай қушлар минг кайфу сафо,
Менга қолган кунлар рўзали?
Қасосга қўл беради соғинч,
Сукрутдаман оловлар фасли.

Кун беринг деб ёғирдим маҳтал,
Фурур синиб кетди зулмидан.
Мен янамай қўйганим аниқ,
Мурсога қолган кунимдан.

Кечики келдингиз эй, кўзлари чўғ,
Бу ширин жонимга алам етишган.
Юрагимда Сизга тунашга жой йўқ,
Уни қароқчилар тунаб кетишган.

ЭРНЕСТ ХЕМИНГУЭЙ ВА МАЭСТРО ЁХУДА БАШАРИЙ КАСБЛАРНИНГ ЭНГ МУШКУЛИ БОРАСИДА СУХБАТЛАР

Миннеаполис университети журналистика факултети битирувчиси, йигирма икки ёшли Арнолд Самуэлсон машхур адиб Хемингуэй билан учрашиш истасига тушади.

Ингитча орзуидаги машхур адибга рўпара бўларкан, тили сўзга келмай бир зум довдирайди. Кейин: — Мистер Хемингуэй, менга ёзувчиликни ўргатсангиз, — дейди дабдурустан.

— Бўпти, ўргатамиз, — дейди адиб мийиғида кулиб. Сўнгра омади келганига ишонқирамай турган йигитчани ўзининг машхур «Пилар» яхтасига соқчи қилиб олиб, кунига бир доллардан моюна тайинлайди.

Шундан сўн Арнолд Самуэлсон роса бир йил давомида Хемингуэй билан бирга бўлади. У билан дамба-дам баллиқ овига чиқиб кетиб, очик денгизда бир неча кунлаб суҳбатидан баҳраманд бўлади. Бўш вақтларида скрипкада куйлар чалиб бериб, Маэстро лақабини орттиради. Ва ҳар гал денгиз сафаридан қайтаркан, уйчасига қамалиб олиб, устозидан эшитганларини батафсил қоғозга тушириб боради. Айни чоқда ўзининг қисса ва ҳикояларини газета, журналларга тўхтовсиз юбориб турар, ёзганлари ҳадеганда ёруғлик кўрмаётган бўлса-да, ниятидан қайтмасди.

Ниҳоят, «Мотор-боатинг» номили оғиллар журнали унинг илк ҳикоясини босади. Ҳикоя Хемингуэйга маъқул бўлади.

— Ана энди сен ҳам ёзувчи бўлдинг, Маэстро! — дейди у

тиришқоқ шогирдини елкасига қоқиб.

Орадан йиллар ўтиб, «Дарбадарлар Лексикони» романини чиқаришга муваффақ бўлган Арнолдни яна биринчи бўлиб Хемингуэй қўлайди: «Сиз билан фахрланаман, Маэстро!» дея телеграмма йўллайди.

«Эрнест Хемингуэй билан ёнма-ён» номли наватдаги йирик асар босмадан чиққанида эса Маэстро, яъни Арнолд Самуэлсоннинг ўзи ҳам, устози ҳам дунёдан ўтган эди...

Куйида Эрнест Хемингуэйнинг «Маэстро билан мулоқот» асари жузъий қискартишлар билан босилган. Муаллиф шогирди Арнолд Самуэлсонга маслаҳатлар тарзида яратган мазкур асарини биринчи марта «Эскавайр» журналининг 1935 йил октябр сониди эълон қилган эди...

Унутманг, Маэстро, бир ўтиришда ҳаддан кўп ёзиб юбормаслик ёзувчиликнинг устувор қоида-сидир. Кўнглингизда йиғилиб қолган гапларни бирваракайига тўкиб солманг. Ҳатто қиссангизнинг энг қизиқ жойига келиб қолсангиз-у, давомида нима бўлишини билиб, кўриб турган бўлсангиз ҳам, ёзишдан тийила олинг. Қоғоз, қалами чегга суриб қўйиб, ўзингизга дам беринг. Кечаси мириқиб ухлаб, эртасига ўзингизни тиниққан ҳис этсангиз, столга ўтиринг. Бирок ишни кеча тўхтаб қолган жойидан эмас, қайта бошидан кўчириш билан бошланг. Ҳар кун шундай қилинг. Асарингиз ҳажми каттариб қолган эса, унинг охириг икки фаслини диққат билан ўқиб чиқиб, асар руҳига киргач, уларни ҳафсала билан қайта оққа кўчириг. Ҳафтада кам деганда бир марта кўлөзмангизнинг муқаддимасига қайтинг. Ҳаммасини бир бошидан ёзиб чиқинг. Ана шундагина сизда яхлит асар пайдо бўлади. Қисса битгач, матндан олиб ташлашини керак бўлган жумлаларни, сўзларни қидириб толинг. Энг асосийси айнан нималарнинг керакисиз эканлигини англаб етишда.

Ха, ёзувчилик дегани кўтара оғир меҳнат. Бирок, руҳингизни туширманг. Оғирликка оғир, лекин илож қанча. Мен, масалан, «Альвидо, қурол!»нинг биринчи қисмини сал кам эллик марта қайта кўчирганман. Бунинг учун қанча сабр-тоқат кераклигини тасаввур қилаверинг...

Яна муҳим бир гап, ҳеч қачон ўзингиз яхши билмаган мавзуга кўл урманг. Мутлақо хаёлотни назм қурагани, наср эмас. Насрда тасвирлаётган жойингиз, одамларингизни яхши билмасангиз, фож бўлишингиз муқаррар.

— Айтилик, қиссангизнинг бир қисмини ёзиб тугатдингиз. Эртага нималар қозғога тушишини биласиз. Лекин, эртадан кейин нималарни ёзишингиз сиз учун қоронғу... Бундан чўчимаг. Индин ёзилажак нарсалар эртанги ишингиздан кейин ойдинлашади.

Энди мутлақо ҳақида... Қайси адибларни севиб ўқийсиз? — Стивенсонни, Торонни... Ҳаммасини бирдан айтиб беролмайман-ку...

— «Уруш ва тинчлик»ни ўқиганмисиз? — Йўқ...

— Жуда яхши роман. Албатта ўқинг. Ҳозир мен хонамга ўтиб, би-

ринчи навбатда ўқиб чиқилиши шарт бўлган китоблар рўйхатини тузиб бераман... Кишида меҳнаткашликдан бурун салоҳият ҳам бўлиши шарт. Мабодо, сиз ўзингизда истеъдод йўқлигини пайқаб қолсангиз, қандай йўл тутган бўлардингиз?

— Қайдам? Киши ўзида қобилият борми, йўқлигини билиши мумкинми?

— Яна қайта ўқинг. Бу ажайиб роман Америка адабиётининг ибтисодисидир. Стивен Крейннинг «Мовий-ранг меҳмонхона» сини ўқиган чикармиз?

— Уқимаганман.

— Мана сизга рўйхат. Ҳар бир ўзини ҳурмат қилиш ёзувчи мутлақо қилиши шарт бўлган асарлар.

Стивен Крейн — «Мовий-ранг меҳмонхона», «Очиқ китоб».

Гостав Флобер — «Бовари хоним».

Жеймс Жойс — «Дублинликлар».

Стендаль — «Қизил ва қора».

Сомерсет Моэм — «Башари эхтирослар юки».

Лев Толстой — «Уруш ва тинчлик», «Анна Каренина».

Томас Манн — «Будденбрөклар».

Жорж Мур — «Идеализмнинг инкор этилиши».

Ф.М.Достоевский — «Ака-ука Карамазовлар».

Эдуард Камминго — «Маҳобатли хона».

Шарлотте Бронте — «Жэн Эйр».

Генри Жеймс — «Америкалик».

Мабодо ушбу асарларни ўқимаган бўлсангиз, бадий савиянгиз ҳаминкадар экан. Бу асарларда ёзувчилик санъатининг турли услублари мужассам. Улар шундай маҳорат билан яратилганки, романавислик бундан кейин эришиб бўлмайдиган чўққидек бўлади.

— Романин бошлашдан аввал унинг сюжет режасини тузиб олиш, шу режа асосида боллар, фаслларга ажратиб кераклиги тўғрисида ўқиганман...

— Бекор гап. Башарти режа асосида ёзар бўлсангиз, китобхон сини бир зумдаёқ фож этиб қўяди. Қадамнингиз режа эмас, мантқиқ бошқарса бошқа гап. Баъзида асарингиз хотимаси сизга олдиндан маълумдек туюлади. Лекин кўлга қалам олишингиз билан ҳаммаси бошқа томонга кетиб қолиши ҳеч гапмас...

— Ёзувчи ўз фаолиятини газета-лардан, арзон-ғаров нашрлардан бошлаши керак, дейишади.

— Бу сафсатага ишонманг. Ёзувчи бўлишга аҳд қилдингизми, пул топишни бошқа бир касб-кор-

МАЭСТРО БИЛАН МУЛОҚОТ

— Яна қайта ўқинг. Бу ажайиб роман Америка адабиётининг ибтисодисидир. Стивен Крейннинг «Мовий-ранг меҳмонхона» сини ўқиган чикармиз?

— Уқимаганман.

— Мана сизга рўйхат. Ҳар бир ўзини ҳурмат қилиш ёзувчи мутлақо қилиши шарт бўлган асарлар.

Стивен Крейн — «Мовий-ранг меҳмонхона», «Очиқ китоб».

Гостав Флобер — «Бовари хоним».

Жеймс Жойс — «Дублинликлар».

Стендаль — «Қизил ва қора».

Сомерсет Моэм — «Башари эхтирослар юки».

Лев Толстой — «Уруш ва тинчлик», «Анна Каренина».

Томас Манн — «Будденбрөклар».

Жорж Мур — «Идеализмнинг инкор этилиши».

Ф.М.Достоевский — «Ака-ука Карамазовлар».

Эдуард Камминго — «Маҳобатли хона».

Шарлотте Бронте — «Жэн Эйр».

Генри Жеймс — «Америкалик».

Мабодо ушбу асарларни ўқимаган бўлсангиз, бадий савиянгиз ҳаминкадар экан. Бу асарларда ёзувчилик санъатининг турли услублари мужассам. Улар шундай маҳорат билан яратилганки, романавислик бундан кейин эришиб бўлмайдиган чўққидек бўлади.

— Романин бошлашдан аввал унинг сюжет режасини тузиб олиш, шу режа асосида боллар, фаслларга ажратиб кераклиги тўғрисида ўқиганман...

— Бекор гап. Башарти режа асосида ёзар бўлсангиз, китобхон сини бир зумдаёқ фож этиб қўяди. Қадамнингиз режа эмас, мантқиқ бошқарса бошқа гап. Баъзида асарингиз хотимаси сизга олдиндан маълумдек туюлади. Лекин кўлга қалам олишингиз билан ҳаммаси бошқа томонга кетиб қолиши ҳеч гапмас...

— Ёзувчи ўз фаолиятини газета-лардан, арзон-ғаров нашрлардан бошлаши керак, дейишади.

— Бу сафсатага ишонманг. Ёзувчи бўлишга аҳд қилдингизми, пул топишни бошқа бир касб-кор-

дан ахтаришингизга тўғри келади. Дарвоқе, бой бўлишни истаган каслар ёзувчиликни ҳавас қилмай қўяқолсин.

— Ҳар кун машқ қилиб туриш лозим. Кўрган-кечирганларингизни қозғога батафсил тушириб боришга интилинг. Масалан, Флобер Мопассанга шундай маслаҳат беради. Бирон нарсани, айтилик, бандаргоҳдаги юк вагонини, денгиз бўғо-зида гувиллаётган

бўшлайман.

— Бу ҳали ҳеч гапмас. Мен ҳар гал кўлимга қалам олсам, лоқал икки сатр хат битишга оғир ким-саннинг ҳолига тушаман. Ёзувчилик нақадар захматли иш. Башарий касбларнинг энг мушқули!

— Ҳикоя ўқишли чиқиши учун нима қилиш керак?

— Қизиқ бир воқеани қозғога тушириб, уни таъсирчан баён этишни кўплар эглай олади. Ҳамма гап ҳадеганда кўзга ташланмайдиган осуда, жўн воқеалардан қизиқарли, сермазмун, ҳиссиётли ҳикоя ярата олишда.

— Асарларингиз шахсий ҳаётингиздан олиб ёзилганми?

— Йўқ. Мен уларни ўйлаб топганман... Бирор танишимнинг ёши, исми, насл-насабини ўзгартириб, уни умрида кўрмаган мамлакат фуқаросига қилиб, илоҳи борича ишонарли персонажага айлантираман. Уни мураккаб воқеа-ҳодисалар гирдобига ташлайман. Қолгани қахрамонининг табиатида келиб чиқиб давом этаверади. Агар ўйлаб топил, кашф этиш ҳади-

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

— Мумкин. Кўпинча ич-ичидан сезиб туради.

— Биласизми, мен кўпинча чиройил сўз излаб қийналанман.

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

— Биласизми, мен кўпинча чиройил сўз излаб қийналанман.

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

— Биласизми, мен кўпинча чиройил сўз излаб қийналанман.

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

— Биласизми, мен кўпинча чиройил сўз излаб қийналанман.

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

дан ахтаришингизга тўғри келади. Дарвоқе, бой бўлишни истаган каслар ёзувчиликни ҳавас қилмай қўяқолсин.

— Ҳар кун машқ қилиб туриш лозим. Кўрган-кечирганларингизни қозғога батафсил тушириб боришга интилинг. Масалан, Флобер Мопассанга шундай маслаҳат беради. Бирон нарсани, айтилик, бандаргоҳдаги юк вагонини, денгиз бўғо-зида гувиллаётган

бўшлайман.

— Бу ҳали ҳеч гапмас. Мен ҳар гал кўлимга қалам олсам, лоқал икки сатр хат битишга оғир ким-саннинг ҳолига тушаман. Ёзувчилик нақадар захматли иш. Башарий касбларнинг энг мушқули!

— Ҳикоя ўқишли чиқиши учун нима қилиш керак?

— Қизиқ бир воқеани қозғога тушириб, уни таъсирчан баён этишни кўплар эглай олади. Ҳамма гап ҳадеганда кўзга ташланмайдиган осуда, жўн воқеалардан қизиқарли, сермазмун, ҳиссиётли ҳикоя ярата олишда.

— Асарларингиз шахсий ҳаётингиздан олиб ёзилганми?

— Йўқ. Мен уларни ўйлаб топганман... Бирор танишимнинг ёши, исми, насл-насабини ўзгартириб, уни умрида кўрмаган мамлакат фуқаросига қилиб, илоҳи борича ишонарли персонажага айлантираман. Уни мураккаб воқеа-ҳодисалар гирдобига ташлайман. Қолгани қахрамонининг табиатида келиб чиқиб давом этаверади. Агар ўйлаб топил, кашф этиш ҳади-

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

— Мумкин. Кўпинча ич-ичидан сезиб туради.

— Биласизми, мен кўпинча чиройил сўз излаб қийналанман.

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

— Биласизми, мен кўпинча чиройил сўз излаб қийналанман.

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

— Биласизми, мен кўпинча чиройил сўз излаб қийналанман.

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

— Биласизми, мен кўпинча чиройил сўз излаб қийналанман.

— Бу ҳам кўпчиликка теккан касалик... Сиз ҳаммаша атрофингизда беги одамлар, таниш-билишларингиз сўз бойлигидан ўз луғатингизни яратиб олишингиз керак.

— Одий, жўн сўзлар энг мақбул сўзлардир...

Исроил МИРЗАЕВ
Бешафкат ўлим таниқли адабиётшунос олим, филология фанлари доктори, Самарқанд давлат университети профессори, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси Исроил Мирзаевни 68 ёшида орамиздан олиб кетди.

Исроил Мирзаев 1938 йилнинг 8 январда Қашқадарё вилоятининг Косон туманидаги Пўлоти қишлоғида тавалуд топди. 1960 йилда Алишер Навоий номидаги Самарқанд давлат университетининг филология факултетини битирди. 1960-1965 йилларда Самарқанд вилоят рўзномасида адабий ходим ва бўлим мудури бўлиб ишлади. 1966-1970 йилларда Самарқанд давлат университети аспирантурасида тахсил кўрди. Шундан кейинги бутун ҳаётини маъзур университетнинг ўқитувчиси, катта ўқитувчиси, проректори ва профессори сифатида илмий-педагогик фаолиятга бағишлади.

Исроил Мирзаевнинг дастлабки китоби — «Раҳмат Файзий» адабий портрети 1970 йилда нашр этилган эди. Шундан буён ўтган сермахсул илмий фаолият мобайнида олимнинг «Ижодкор бахти», «Меҳнат инсонини шарафлайди», «Воқеликнинг бадийи тадқиқи», «Ижодкор бурчи», «Адабиёт ва давр дарди», «Насримиз бадийи олами», «Адабиёт ва табиат» каби жами ўндан ортиқ китоблари нашр этилди. Исроил Мирзаевнинг жонқуяр олим ва мураббий сифатида Самарқанд адабий муҳитини жонлантириш ва ёш қаламкашларга устозлик қилиш бобидagi хизматлари тахсинга лойиқдир.

Исроил Мирзаев 2002 йилда «Меҳнат шухрати» ордени билан тақдирланган эди.

Таниқли адабиётшунос олим, яхши инсон, садоқатли дўст ва меҳрибон устоз Исроил Мирзаевнинг кўтлуг номи хотирамида ҳаммаша яшаб қолади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси

Шарқ сарзаминида фалсафий тафаккур кўпингиллик тамаддун хосиласи ўлароқ, аввалбокидан Миср, Сурия, Ироқ, Марказий Осиё, Хинд ва Эрон халқларига хос бўлган. Шарқ цивилизациясида ҳеч қачон дин ва фалсафа бир-биридан ажратилмаган. Фалсафа диний таълимот маъзига жойлашган. Шунинг учун Шарқ халқлари фалсафаси, унинг қонуният ва мезонларини юнон фалсафасига қўлланган ёндашувлар системасидан келиб чиқиб ўрганиш нотўғри бўлади. Шарқликларнинг қарашлари ўша даврлар шариоига мос бўлган, кўринишидан содда асосир ва ривоятлардек туюлса-да, раъз ва ишоратларга бой, чуқур маънога эга эди. Албатта, асосирлар фалсафа эмас, аммо уларнинг шарҳи фалсафага хос мантиқий ёндашувларга олиб келарди. Улар асосидан Шарқ халқларининг бизга номаълум оламлари тушуниш ва талқин қилиш ҳаракати мумкин, бу ўша даврларнинг фалсафаси эди. Буни биз мистика ёхуд илоҳиёт деб аташга одатланганмиз. Бу илми ўша тамаддун даражаси ва диний-илоҳий қарашлар системасини шакллантирган шарт-шароитлардан келиб чиқиб ўрганиш жуда муҳимдир. Зеро, улардаги айрим ётақчи ғоялар ер юзининг турли минтақаларида, турли даврларда, турли кўриниш ва шаклларида учрайдиган диний-илоҳий назариялардек бир хил эканлигини кўрамиз. Веда ҳақиқатларидан сўйлаган ва Рухларнинг ўлмаслиги таълимоти билан фалсафа бўлиб қолган, Худонинг инсонда зухур топиш ғоясини тарғиб этган христианлар, барча фалсафий-диний қарашларини зардуштийлик асосига қўйиб, Нур ва Зулмат манбаларини кўрсатишга ҳаракат қилган монийлик тарофдорлари юқорида зикр этилган даврларда қадимдан яшаб келганлар. Уларнинг қарашлари фақат бир-бирига таъсир ўтказган эмас, балки бири иккинчисидан озиқланган ҳам. Барчаси ўз қарашларини, қайсидаир маънода, мантиқий далиллашга уринган. Шундай экан, уларни кўпроқ файласуф дейиш мумкин. Фалсафа истилоҳда антик Юнонистонда пайдо бўлган ақлий фаолият турини англатади. Шу боис Грециядан ташқарида фалсафа ҳаммиша юнонларнинг тафаккур тарзи билан боғлиқ фан сифатида қабул қилинган. Юнонистоннинг ўзида фалсафаси деганда дохишадан, олам сир-синоатлари ҳақида ҳикмат билан гапирувчи олимлар тушунилади. Бизда эса, бундай ҳисобланмайдими. Борлиқ муаммосини дин билан боғлаб фалсафий тушунирувчиларга нисбатан илоҳиётчилар, диндан ажратиб тушунирувчиларга файласуф деб қаралган. Бунда ҳам Фарбога эргашганмиз. Европада Ренессанс оқибатида кенг кўлаб ёнган даҳрийлик сибсати фалсафа фани асосларини ишлаб чиқишда Урта асрларда ҳукмрон таълимот бўлган христиан илоҳиёти назариясини бутунлай инкор этди. Уни зулмат даври мафқураси сифатида кескин қоралади. Мистика — ғайб илми гайриилмий деб эълон қилиниб, транс ҳолатида номалъум оламларни кашф этиш усули фиррибгарлик дейилди (гарчи янги давр Фарб файласуфлари ичида уни тан олганлар ҳам бўлса-да!). Унинг фалсафа фани билан уйғунлиги ҳақида гап бўлиши ҳам мумкин эмас эди. Мистика фалсафанинг бўлими сифатида қаралган тақдирда, ҳақон фалсафаси тарихини юнонлардан

эмас, Шарқдан бошлаш лозим бўлган бўларди. Бу эса, ўз-ўзидан Фарб макъенинг пасайишини аниқларди. Жаҳон фалсафаси тарихини юнон файласуфлари ишларидан бошлашга сабаб шу. Қадимий цивилизациялар Шарқда пайдо бўлган. Тарихда Европанинг Марказий Осиё, Эрон ва Хинд минтақалари маданияти билан тўқнаш келган ҳолларида кўпроқ Шарқ Фарб маданиятига ижобий таъсир кўрсатган. Македониялик Александрнинг бу минтақаларга қилган юришини эслаш қийин. Юнон манбаларида, гарчи номма-ном кўрсатилмаса-да, Марказий Осиё ва Эрон халқларининг таълимоти Юнон-Орфей ва Пифагор мактаблари шаклланишига муайян таъсир қилгани эътироф этилган. Форобий ўз асарларида тушунтиришга уринганда, юнон фалсафаси аслида Шарқда мавжуд илмлардан озиқланган. Марказий Осиё, Эрон, Хинд, Миср, Бобил давлатларида мавжуд бўлган диний-илоҳий қарашлар ўз даврида юнон фалсафасининг шаклланишига ҳам катта таъсир кўрсатганлиги бугун фанда исботланган. Юнон фалсафаси пайдо бўлган даврда дин, фалсафа ва илм бир-биридан ажратилиб улгурган эди.

Шарқда бу жараён кечмаган, шу билан бирга, Шарқ мантиқий тафаккур тарзини ҳеч қачон инкор қилмаган. Улардан юнон файласуфлари тадқиқотлари талқинлари ҳақида нрсаларни, масалан, Арастунинг «Метафизика» ёки Афлотуннинг «Диалог» каби ишларини қидирасан хато бўлади. Шундай экан, Шарқ фалсафасига тарқок, маъхум мистик-илоҳий образлар дунёси ва диний-этиқодий қарашлар маъхуми сифатида қарамай, балки яхлит системасига эга, ўз тараққиёти босқичларида бирин-кетин барча Шарқ халқлари тафаккурига сингиб борган, аммо турлича кўринишларда намён бўлган илм сифатида қараш тўғривор бўлади. Европентрик қарашлардан қутулиб, Шарқ фалсафасининг универсал ғоялари таҳлили билан шуғулланиш, Шарқ халқлари диний-фалсафий таълимотларини ўзаро қийсда, таъсир доираси кўпайини кузатиш орқали яхлит системасида ўрганиш долзарб масалалар. Илмий фалсафани ўрганиш ҳам ана шу салмоқли вазифанинг бир йўналишидир.

Илм ва фалсафа уйғунлиги илмушуносликда энг қалтиш мавзу ҳисобланади. Илму тарихининг барча даврларида шундай бўлган, фалсафага илмуга таҳдид солувчи куч сифатида қаралган. Чунки фалсафа деганда юнонларнинг даҳрийёна фалсафий қарашлари тушунилган. Илму уламолари фалсафий тафаккурнинг мусулмонлар орасида ёйилишига қарши ушун ва давомли кураш олиб борганлар. Аммо унинг пайини қирқишининг иложи бўлмаган.

Тарихдан маълумки, илму динининг юксак тамаддун даражасига эга бўлган минтақаларга ёйилиши бу ерларда устувор бўлган мистик-фалсафий қарашларнинг илму мафқураси билан

тўқнашуви келтириб чиқарган. Бундай ташқи таъсир дастлаб умавийлар ҳукмрон бўлган Сурия ҳудудида яшовчи мистик христианлар томонидан кўрсатилди. Аббосийлар даврида пойтахтнинг Дамашқдан Бағдодга кўчирилиши ва Мавьун академиясининг шаклланиши ташқи таъсирни янада ошқирди. Бунинг устига, бу ерда Хинд, Эрон ва Марказий Осиё халқларининг кўпнингиллик диний-мистик қарашлари Александрнинг бу минтақаларга қилган юришини эслаш қийин. Юнон манбаларида, гарчи номма-ном кўрсатилмаса-да, Марказий Осиё ва Эрон халқларининг таълимоти Юнон-Орфей ва Пифагор мактаблари шаклланишига муайян таъсир қилгани эътироф этилган. Форобий ўз асарларида тушунтиришга уринганда, юнон фалсафаси аслида Шарқда мавжуд илмлардан озиқланган. Марказий Осиё, Эрон, Хинд, Миср, Бобил давлатларида мавжуд бўлган диний-илоҳий қарашлар ўз даврида юнон фалсафасининг шаклланишига ҳам катта таъсир кўрсатганлиги бугун фанда исботланган. Юнон фалсафаси пайдо бўлган даврда дин, фалсафа ва илм бир-биридан ажратилиб улгурган эди.

Шарқда бу жараён кечмаган, шу билан бирга, Шарқ мантиқий тафаккур тарзини ҳеч қачон инкор қилмаган. Улардан юнон файласуфлари тадқиқотлари талқинлари ҳақида нрсаларни, масалан, Арастунинг «Метафизика» ёки Афлотуннинг «Диалог» каби ишларини қидирасан хато бўлади. Шундай экан, Шарқ фалсафасига тарқок, маъхум мистик-илоҳий образлар дунёси ва диний-этиқодий қарашлар маъхуми сифатида қарамай, балки яхлит системасига эга, ўз тараққиёти босқичларида бирин-кетин барча Шарқ халқлари тафаккурига сингиб борган, аммо турлича кўринишларда намён бўлган илм сифатида қараш тўғривор бўлади. Европентрик қарашлардан қутулиб, Шарқ фалсафасининг универсал ғоялари таҳлили билан шуғулланиш, Шарқ халқлари диний-фалсафий таълимотларини ўзаро қийсда, таъсир доираси кўпайини кузатиш орқали яхлит системасида ўрганиш долзарб масалалар. Илмий фалсафани ўрганиш ҳам ана шу салмоқли вазифанинг бир йўналишидир.

Илму ва фалсафа уйғунлиги илмушуносликда энг қалтиш мавзу ҳисобланади. Илму тарихининг барча даврларида шундай бўлган, фалсафага илмуга таҳдид солувчи куч сифатида қаралган. Чунки фалсафа деганда юнонларнинг даҳрийёна фалсафий қарашлари тушунилган. Илму уламолари фалсафий тафаккурнинг мусулмонлар орасида ёйилишига қарши ушун ва давомли кураш олиб борганлар. Аммо унинг пайини қирқишининг иложи бўлмаган.

Тарихдан маълумки, илму динининг юксак тамаддун даражасига эга бўлган минтақаларга ёйилиши бу ерларда устувор бўлган мистик-фалсафий қарашларнинг илму мафқураси билан

тўқнашуви келтириб чиқарган. Бундай ташқи таъсир дастлаб умавийлар ҳукмрон бўлган Сурия ҳудудида яшовчи мистик христианлар томонидан кўрсатилди. Аббосийлар даврида пойтахтнинг Дамашқдан Бағдодга кўчирилиши ва Мавьун академиясининг шаклланиши ташқи таъсирни янада ошқирди. Бунинг устига, бу ерда Хинд, Эрон ва Марказий Осиё халқларининг кўпнингиллик диний-мистик қарашлари Александрнинг бу минтақаларга қилган юришини эслаш қийин. Юнон манбаларида, гарчи номма-ном кўрсатилмаса-да, Марказий Осиё ва Эрон халқларининг таълимоти Юнон-Орфей ва Пифагор мактаблари шаклланишига муайян таъсир қилгани эътироф этилган. Форобий ўз асарларида тушунтиришга уринганда, юнон фалсафаси аслида Шарқда мавжуд илмлардан озиқланган. Марказий Осиё, Эрон, Хинд, Миср, Бобил давлатларида мавжуд бўлган диний-илоҳий қарашлар ўз даврида юнон фалсафасининг шаклланишига ҳам катта таъсир кўрсатганлиги бугун фанда исботланган. Юнон фалсафаси пайдо бўлган даврда дин, фалсафа ва илм бир-биридан ажратилиб улгурган эди.

Шарқда бу жараён кечмаган, шу билан бирга, Шарқ мантиқий тафаккур тарзини ҳеч қачон инкор қилмаган. Улардан юнон файласуфлари тадқиқотлари талқинлари ҳақида нрсаларни, масалан, Арастунинг «Метафизика» ёки Афлотуннинг «Диалог» каби ишларини қидирасан хато бўлади. Шундай экан, Шарқ фалсафасига тарқок, маъхум мистик-илоҳий образлар дунёси ва диний-этиқодий қарашлар маъхуми сифатида қарамай, балки яхлит системасига эга, ўз тараққиёти босқичларида бирин-кетин барча Шарқ халқлари тафаккурига сингиб борган, аммо турлича кўринишларда намён бўлган илм сифатида қараш тўғривор бўлади. Европентрик қарашлардан қутулиб, Шарқ фалсафасининг универсал ғоялари таҳлили билан шуғулланиш, Шарқ халқлари диний-фалсафий таълимотларини ўзаро қийсда, таъсир доираси кўпайини кузатиш орқали яхлит системасида ўрганиш долзарб масалалар. Илмий фалсафани ўрганиш ҳам ана шу салмоқли вазифанинг бир йўналишидир.

Илму ва фалсафа уйғунлиги илмушуносликда энг қалтиш мавзу ҳисобланади. Илму тарихининг барча даврларида шундай бўлган, фалсафага илмуга таҳдид солувчи куч сифатида қаралган. Чунки фалсафа деганда юнонларнинг даҳрийёна фалсафий қарашлари тушунилган. Илму уламолари фалсафий тафаккурнинг мусулмонлар орасида ёйилишига қарши ушун ва давомли кураш олиб борганлар. Аммо унинг пайини қирқишининг иложи бўлмаган.

Тарихдан маълумки, илму динининг юксак тамаддун даражасига эга бўлган минтақаларга ёйилиши бу ерларда устувор бўлган мистик-фалсафий қарашларнинг илму мафқураси билан

тўқнашуви келтириб чиқарган. Бундай ташқи таъсир дастлаб умавийлар ҳукмрон бўлган Сурия ҳудудида яшовчи мистик христианлар томонидан кўрсатилди. Аббосийлар даврида пойтахтнинг Дамашқдан Бағдодга кўчирилиши ва Мавьун академиясининг шаклланиши ташқи таъсирни янада ошқирди. Бунинг устига, бу ерда Хинд, Эрон ва Марказий Осиё халқларининг кўпнингиллик диний-мистик қарашлари Александрнинг бу минтақаларга қилган юришини эслаш қийин. Юнон манбаларида, гарчи номма-ном кўрсатилмаса-да, Марказий Осиё ва Эрон халқларининг таълимоти Юнон-Орфей ва Пифагор мактаблари шаклланишига муайян таъсир қилгани эътироф этилган. Форобий ўз асарларида тушунтиришга уринганда, юнон фалсафаси аслида Шарқда мавжуд илмлардан озиқланган. Марказий Осиё, Эрон, Хинд, Миср, Бобил давлатларида мавжуд бўлган диний-илоҳий қарашлар ўз даврида юнон фалсафасининг шаклланишига ҳам катта таъсир кўрсатганлиги бугун фанда исботланган. Юнон фалсафаси пайдо бўлган даврда дин, фалсафа ва илм бир-биридан ажратилиб улгурган эди.

Шарқда бу жараён кечмаган, шу билан бирга, Шарқ мантиқий тафаккур тарзини ҳеч қачон инкор қилмаган. Улардан юнон файласуфлари тадқиқотлари талқинлари ҳақида нрсаларни, масалан, Арастунинг «Метафизика» ёки Афлотуннинг «Диалог» каби ишларини қидирасан хато бўлади. Шундай экан, Шарқ фалсафасига тарқок, маъхум мистик-илоҳий образлар дунёси ва диний-этиқодий қарашлар маъхуми сифатида қарамай, балки яхлит системасига эга, ўз тараққиёти босқичларида бирин-кетин барча Шарқ халқлари тафаккурига сингиб борган, аммо турлича кўринишларда намён бўлган илм сифатида қараш тўғривор бўлади. Европентрик қарашлардан қутулиб, Шарқ фалсафасининг универсал ғоялари таҳлили билан шуғулланиш, Шарқ халқлари диний-фалсафий таълимотларини ўзаро қийсда, таъсир доираси кўпайини кузатиш орқали яхлит системасида ўрганиш долзарб масалалар. Илмий фалсафани ўрганиш ҳам ана шу салмоқли вазифанинг бир йўналишидир.

Илму ва фалсафа уйғунлиги илмушуносликда энг қалтиш мавзу ҳисобланади. Илму тарихининг барча даврларида шундай бўлган, фалсафага илмуга таҳдид солувчи куч сифатида қаралган. Чунки фалсафа деганда юнонларнинг даҳрийёна фалсафий қарашлари тушунилган. Илму уламолари фалсафий тафаккурнинг мусулмонлар орасида ёйилишига қарши ушун ва давомли кураш олиб борганлар. Аммо унинг пайини қирқишининг иложи бўлмаган.

Тарихдан маълумки, илму динининг юксак тамаддун даражасига эга бўлган минтақаларга ёйилиши бу ерларда устувор бўлган мистик-фалсафий қарашларнинг илму мафқураси билан

тўқнашуви келтириб чиқарган. Бундай ташқи таъсир дастлаб умавийлар ҳукмрон бўлган Сурия ҳудудида яшовчи мистик христианлар томонидан кўрсатилди. Аббосийлар даврида пойтахтнинг Дамашқдан Бағдодга кўчирилиши ва Мавьун академиясининг шаклланиши ташқи таъсирни янада ошқирди. Бунинг устига, бу ерда Хинд, Эрон ва Марказий Осиё халқларининг кўпнингиллик диний-мистик қарашлари Александрнинг бу минтақаларга қилган юришини эслаш қийин. Юнон манбаларида, гарчи номма-ном кўрсатилмаса-да, Марказий Осиё ва Эрон халқларининг таълимоти Юнон-Орфей ва Пифагор мактаблари шаклланишига муайян таъсир қилгани эътироф этилган. Форобий ўз асарларида тушунтиришга уринганда, юнон фалсафаси аслида Шарқда мавжуд илмлардан озиқланган. Марказий Осиё, Эрон, Хинд, Миср, Бобил давлатларида мавжуд бўлган диний-илоҳий қарашлар ўз даврида юнон фалсафасининг шаклланишига ҳам катта таъсир кўрсатганлиги бугун фанда исботланган. Юнон фалсафаси пайдо бўлган даврда дин, фалсафа ва илм бир-биридан ажратилиб улгурган эди.

алектик элементлар билан булганди. Юнон таъсирини сўзловчилар бидъатчилар деб аталди».

Гарчанд калом илмининг аломатлари Мухаммад (с.а.в.) вафотидан кейин дархон кўзга кўринган бўлса-да, фан сифатида шаклланиш, муайян маънода, ақлий (рационал) таълимоти ишлаб чиққан муътазиллийлар билан боғлиқ. Айнан муътазиллийлар, биринчи бўлиб, дин масалалари, янги пайдо бўлган муаммоларни ҳал қилишда мантиққа суяниб иш кўрдилар. Оллоҳ адолати қандай амалга ошади, ёвузлик қаердан пайдо бўлган қабилидаги саволлар олдин ҳеч қимни қизиктирмаган бўлса, бу масала муътазиллийларнинг суъба ҳаракати билан калом баҳсларининг бош масаласига айланди. Бироқ муътазилла гуруҳлари мантиқий тафаккурга эрк бериб, дин асосларини шубҳа остига олдилар. Қуръони каримнинг яратилма экани ҳақидаги ғоя шу жумладандир.

Шариат ақли ислом дунёсида тобора авж олаётган эркин тафаккур тарзини бўғиб бўлмаслигига амин бўлган, уни шаръий йўлга мувофиқлаштиришга ҳаракат қилди. Шариат ва илоҳиётни келиштириш, мантиқий фикрни шаръий асосларга қўйиш — бидъат ва бузғунчи ғояларга қарши курашининг ягона чораси эканлиги тушуниб этилгунга қадар орадан бир аср вақт ўтди.

Калом илмининг мусулмонларга мос назарияси ва системасини ишлаб чиқиш бағдодлик Абулхасан Ашъарий (873 — 935) ва ватандошимиз Имом Мотуридий каби икки буюк олимига насиб этди. Улар «калом» услубидан фойдаланиб, бузғунчи ғояларга қарши курашдилар ва шариатни ҳимоя қилдилар. Ашъарий Бағдодда фаолият кўрсатган бўлса, Мотуридий Самарқандда яшаган. Шуниси аҳамиятлики, уларнинг асосий масалалардаги ҳулоса ва ечимларида зиддият йўқ, айниқса, Мотуридий таълимоти Ашъарийникидан бир-мунча муфассалроқ ва равшанроқ.

Калом илми улар шарофати билан фалсафий-диний фикрларни ўрганиш, ислом ақидаларига нисбатан ақлий-мантиқий мулоҳаза юритиш ва бидъат таълимотларга қарши кураш босқичларида шариат илмининг таркибий қисмига айланди. Бу бир томондан, шариат ақлининг ақлий-мантиқий тафаккури тан олганидан дарак берса, иккинчи томондан, шариат ақлининг ҳамиятдаги мутол маънавий ҳукмронлигини таъминлаб берди. Бу узокқа чўзилмади. «Ал-фалсафа ақлий» деган янги ҳавфи рақиб пайдо бўлди. Муътазилла каби содда фалсафий тафаккур мактаблари Кин-

эди: Москвага ўқишга борган баъзи ёзувчилар ўқиб билгани ошган. Ўзи билганларини менсимай, умуман, ёзувчиларни ташлаб кетганлари ҳам бўлди. Мен уларнинг номларини айтиб ўтирмаймман. Бу — бор гап. Шунинг учун ҳам мен Тоғайнинг Москвага бориб ўқишини хуш кўрмаганман. Энди ҳозир мен ўша пайтда Сергей Петровичнинг фикрлари голиб келиб, нотўғри фикрлаганини, нотўғри ҳулоса чиқарганини пайқаб турибман. Негалики шундаки, бая айтиб ўтганимдек, ёзувчи бами-соли шамчирокка ўқшайди. Унга дамбадам ёғ қуйиб турилмаса «пис» этиб ўқиди-қолади. Ўқиб деганлари ҳам шамчирокка қуйиб туриладиган ёғга ўқшар экан. Тоғай Москвадан ўқшини тугатиб

Носир ФОЗИЛОВ

УКАДЕК АЗИЗ, ДЎСТДЕК ҚАДРОН ЭДИ...

ўзаро мулоқотлари ҳақида қалам тебратганида устаси фаранг бўлиб кетади. Устозимиз Саид Аҳмадга, ундан ўрганибдими, дедмак, Тоғай ҳам маълум маънода устозига устозлик қилибди!

Тоғай Мурод жуда камсукум илгий эди. Тахририятларга ҳам бўлар-бўлмаста келавермасди. 80-йиллари мен Фафур Фулом номидаги нашриётда ишлаб юрган кезларимда Тоғай Мурод Маъсумга уйланганди. Маъсума ўша пайтлари нашриётда биз билан бирга ишларди. Мен ҳар кун унга: «Полвон қалай? Садоқ деб қўйин!» — деб турардим. Маъсума ҳам ўз навбатида унинг саломларини менга етказиб турарди. Тоғай Мурод жимгина уйда ўтириб, асарини ёзиш билан машғул эди.

У қувонганида бамисоли қуш бўлиб учгандай энгил тортиб кетарди. Эсимда, 1985 йили Тоғай иккаламизга Ўзбекистон уюшмасининг мукофотлари берилди. Ўзбекилар боғи — Дўрмонда Уйғун ака, Туроб Тула, Абдулла Орипов бор эди. Тоғай Муродга Ойбек номидаги, менга эса Фафур Фулом номидаги мукофотни топиришди. Мен унинг қаттиқ қувонганини ўшанда кўрганман... Мукофотларни олдиқ, ўёк-буёкка қарамай, шаҳарга шошилдик. Иккаламиз меннинг машинада келаямиз. Кўрақларимизда ҳозиргина олган мукофотларимизнинг нишонлари яқрибди турибди. Тоғайнинг оғзи қулоғида: «Ака, бўлар экан-ку!» — деб илжайди менга қараб. Меннинг кайфияти ҳам шунга яқинроқ эди. Мен уни йўлга йўлга уйда қолдириб, Чилонзорга ўтиб кетганим эсимда.

У хафа бўлса ҳам дардини бировга айтмасди, худди биров билан уришгандай бўлиб қовоғини солиб юрарди. Ўша пайтлари «Шарқ юлдузи» журналинда ишлаб юрган кезларим меннинг олдимга уни Махмуд Саъдий олиб келган эди... У дастлабки киссаларини тахририятларга олиб борганда у ерда «нари тур» — бери тур», деб қўнғини қолдирганлар ҳам анчагина эди. Меннинг одамини шукки, узок вилоятлардан, туманлардан келганларни, уларнинг жиндек бўлса ҳам истеъдоди борлигини сезсам, далда беришга, унинг асарини бир амаллаб бўлса-да ёрукка чиқаришга

келган, худди тоғдай тиник бўлоқнинг кўзи очилгандай истеъдоди очилганда-чи илҳоб бағишлади. Махшур «Отамдан қолган далалар», «Бу дунёда ўлиб бўлмайдими» романлари, назаримда, ана шу ўқиб даврининг, олган назарий билмиларининг натижаси бўлса ажабмас. Агар Тоғай уёққа бориб ўқиш келмаганда, билмадим, бу асарларини ёза олармиди, йўқмиди? У кўзи очилиб, улкан адабиёт билан, чет эл адабиётлари билан танишиб келгандан кейин мазкур асарларини ёзди. Унда истиқлолимиз туғайли қандайдир катта бир журъат, шу катта журъат туғайли эркин фикрлаш пайдо бўлди. «Отамдан қолган далалар» романини ёзишга журъат қилди. Шўро тузуми мөхнаткаш ҳалқи аёвсиз эзиб юборганини дадил ва ростқўйил билан ёзди. Буни ҳамма тан олди. Шунинг натижаси бўлса керак, унга Абдулла Қодирий номидаги Дав-

қелган, худди тоғдай тиник бўлоқнинг кўзи очилгандай истеъдоди очилганда-чи илҳоб бағишлади. Махшур «Отамдан қолган далалар», «Бу дунёда ўлиб бўлмайдими» романлари, назаримда, ана шу ўқиб даврининг, олган назарий билмиларининг натижаси бўлса ажабмас. Агар Тоғай уёққа бориб ўқиш келмаганда, билмадим, бу асарларини ёза олармиди, йўқмиди? У кўзи очилиб, улкан адабиёт билан, чет эл адабиётлари билан танишиб келгандан кейин мазкур асарларини ёзди. Унда истиқлолимиз туғайли қандайдир катта бир журъат, шу катта журъат туғайли эркин фикрлаш пайдо бўлди. «Отамдан қолган далалар» романини ёзишга журъат қилди. Шўро тузуми мөхнаткаш ҳалқи аёвсиз эзиб юборганини дадил ва ростқўйил билан ёзди. Буни ҳамма тан олди. Шунинг натижаси бўлса керак, унга Абдулла Қодирий номидаги Дав-

қелган, худди тоғдай тиник бўлоқнинг кўзи очилгандай истеъдоди очилганда-чи илҳоб бағишлади. Махшур «Отамдан қолган далалар», «Бу дунёда ўлиб бўлмайдими» романлари, назаримда, ана шу ўқиб даврининг, олган назарий билмиларининг натижаси бўлса ажабмас. Агар Тоғай уёққа бориб ўқиш келмаганда, билмадим, бу асарларини ёза олармиди, йўқмиди? У кўзи очилиб, улкан адабиёт билан, чет эл адабиётлари билан танишиб келгандан кейин мазкур асарларини ёзди. Унда истиқлолимиз туғайли қандайдир катта бир журъат, шу катта журъат туғайли эркин фикрлаш пайдо бўлди. «Отамдан қолган далалар» романини ёзишга журъат қилди. Шўро тузуми мөхнаткаш ҳалқи аёвсиз эзиб юборганини дадил ва ростқўйил билан ёзди. Буни ҳамма тан олди. Шунинг натижаси бўлса керак, унга Абдулла Қодирий номидаги Дав-

дий, Форобий ва Ибн Сино даврида кенг кўлаб ёнган маъшурийлар фалсафаси мактаблари соясида деярли сўнди. Мотуридийлар кураш олиб борган бидъат оқимлар илоҳиётшуносликнинг муайян қисми бўлган Оллоҳнинг Зоти ва Сифатлари, Холиқ ва махлуқ ўртасидаги муносабат, иймон ва куфр мезонлари, қазо ва қадар, абадий ва азалият масалаларини қўтариб чиққан бўлсалар, Киндий бошчилигидаги ал-фалсафа ақли Марказий Осиё, Эрон, Ироқ ва Шом ҳудудларида кенг тарқалиб, Арасту ғояларини тарғиб қилдилар. Улар ўз идаоаларида динни инкор этишгача бордилар. Бу мусулмонлар тафаккурида бузилиш ва ислом меъёрларидан оғиш ҳавфини туғдирди. Бироқ шунинг унутмаслигимиз лозимки, буюк бобоқлонларимиз Форобий, Ибн Сино таълимотлари юнон фалсафаси таъсирини яратилган бўлса ҳам Худони инкор қилмайдилар. Улар Арасту фалсафасига неоплатончиларнинг ғояларини татбиқ этдилар. Аммо шунинг таълими керакки, танланган услуб ва усул, ишлатилган илмий истилоҳлар юнонлардан ўзлаштирилган. Айнан ана шу жиҳат уламоларнинг гашини келтирган. Ҳазолий мутақаллим сифатида салафлари каби ҳамиятга ҳавф туғдираётган ал-фалсафага қарши кураш эълон қилди. Бироқ Ҳазолий Ашъарий ва Мотуридий давридаги содда қарашлар билан эмас, яхлит системасига эга фалсафа назарияси билан майдонда кўч синишчи лозим эди. Бу эса, ундан жуда катта билим ва тафаккурни талаб қиларди. Имом Ҳазолийнинг «Ихё улум ад-дин» асари шариат ақли ва ал-фалсафа ақли ўртасидаги ана шу қарама-қаршилиқни ўзидики ақ элтирган буюқ асардир. Ҳазолийнинг мазкур асарида қўлланган услубини кўздан кечирсангиз, раддиялар асосида унинг ўзи ҳам файласуфларга хос ақлий-мантиқий мулоҳаза юритганига ишонч ҳосил қиласиз.

Кўч синишчи натижаси жаҳоншумул аҳамиятга эга бўлди. Ҳазолий ўзи сезмаган ҳолда янги назарияни яратди. Калом ва мистик(сўфий) таълимотлар тарраққиётида йилгилан бой таърибнинг фалсафа билан тўқнашуви тасавуф назариясини уйғун системасига келтириб қўйди. Кейинги барча тасавуфий-ирфоний таълимотлар асосан Ҳазолий назариясидан илҳомланган. Тасавуфга калом ва фалсафанинг Шарқ халқлари мен-

лат муқофоти берилди... Бу ҳукуматимизнинг ёзувчиға берган баҳоси. Кейинчалик Тоғай Муродга «Халқ ёзувчиси» деган юксак унвоннинг берилиши ҳам халқимизнинг ёзувчиға берган ҳурмати рамзи бўлди, десак, хато бўлмас. «Бу дунёда ўлиб бўлмайдими» романи ҳам, шубҳасиз, дадил асар бўлди.

Тоғайнинг «От кишнаган оқшом» қиссаси чоп этилишида меннинг ҳам хиссам боллигини бая айтиб ўтган эдим. Унинг асарларида шира бор, миллийлик бор, адиб айтганидан гаплари бор. «От кишнаган оқшом» қиссаси Йўлдош Охунбоев номидаги Ёш томошабинлар театрида режиссёр Олимжон Салимовнинг инсценировкаси бўйича сахнага қўйилди. Баъзилар айтиши мумкин: «

Хали ёш эдим, мактабда ўқирдим. Лекин ўша вақтларда ҳам янги спектаклни кўриш учун доим театрга ошиқардим. Спектакл бошланишидан олдин ижро этиладиган мусиқа бор вужудимни қамраб олди. Театрга бир муддат тушмай қолсам, саҳна гўзаллигини осинардим. Тўғри англандиз — саҳна гўзаллигини! Солиқбойнинг қозиқча илиглик чакмони-ю, Шоқосим отанинг махси тиқиш қуроллари, Дездемонанинг ўзидек беозор ётоғи оройиши ниҳоятда таъсир этар, фикримни бойитарди.

Хикматилла отамларнинг Хадрада, шундайгина Фуркат кўчаси бошида сув дўконлари бўларди. У вақтда "Тоштрам" ишлар, трамвайлар Хадрадан — хозирги ширк майдонидан айланарди. Отанинг олдиларига тез-тез бориб, ёрдамлашиб турардим. Хадра билан уйимизнинг оралиги бинойидек масофа эди. Лекин мен яёв кетардим. Биласими нима учун? Чунки Хадра боргунча иккита театр — Ёш томошабинлар театри ва Ҳамза номидаги театр бор эди. Театрларга яқинлашганимда қадамларим ўз-ўзидан секинлашарди. Ахир, артистлари кўрғим келарди-да. Уларга тикилиб-тиқилиб, тўйиб-тўйиб қарагим келарди. Жангоҳга туташ болалар театри дарвозаси олдида Афандиҳон Исмоилов, Хикматулла Исмаиловларнинг кўрсам, улар ижросидаги "Етуклик аттестати" спектаклини яна кўришга шайланардим. Драма театри йўлларида учратганларим... Оғанинг босиқ қадамлари, Абдор Ҳидоятнинг хорғин, баъзан маънос, баъзан шиддатли чехраси, Олим Ҳужавддан таралиш зиё, расом Миленининг хушрўй табассуми... Эҳ-хе... Шукур Бурхондан таралаётган ўзбек йигитларига хос марду майдонлик.

Бир кун Шукур Бурхонни кўриб таққа тўхтаб қолиман. Утиб кетаётган амакилардан бири "Оғзингни йиғиб ол, қизим" дегандагина ўзимга келдим. Болалиқнинг ўша ёлқини ёшликка ҳам кўчи ва янаям камол топти. Ушанда хозирги Миллий университетимизнинг филология факултети журналистика бўлимида, IV-курсда ўқирдим. Етти уқлаб, тушимга кирмайдиган тақдир бўлиб қолди. Факултетдошимиз — Андижоннинг гўзал

боришим лозимлигини айтиб қолди. Хайрон бўлдим. Чунки улар мени танмас ва билмас эдилар-да. Хайронлигимни кўрган Сафийахон мен ҳақимда уларга айтганини сўзлаб қолди. Айтишчига, Усин ролини бажараётган Илмира исми қизнинг ижросидан устознинг кўнгиллари тўлмаётган, иложи бўлса, яна бирорта ижрочини синаб кўрмоқчи эканлар. Ана энди мен жуда ҳаяжонланиб кетдим. Лекин ҳеч иккинчи бўлиб устоз олдиларига бордим. Сафийахон билан, албатта. Негадир мен тортинардим, хаттоки ҳайкардим. Улар шунақанги салобатли эдиларки, оддий гапиришлари ҳам тоғларни титратиб борадиган қувватга эга эди наздида. Озгина сўхташадиган. Ҳаммаси аён бўлди-қўйди. Илмиранинг Усини ўта юмшоқ ва маънос чиқаятган, Йўлчирик сингиласи эса шаҳадор, жасоратлироқ бўлиши лозимлиги ва бу ҳолатлар ре-

дурустгина санъаткорга айланишидир кўйинди. Салимбойвачанинг ижроси инчунун тийрак, бой фарзандига хос сифатлар билан тўла эди. Уни бугун кўпчиликка яхши таниш, адабиётшунос олим Абдуғафур Расулов ижро этган. Устознинг ўша вақтдаги бир мулоҳазалари эсимдан чиқмайди. "Хаваскорини сиз ё профессионал санъаткорини, сиз барибир, юрагингизни кўшиб ўинанг". Кейинчалик Рихсиҳон ва Тўтихонлар билан дўгона бўлиб қолганимда, улардан Шукур Бурхон ҳақида яхши фикрлар эшитдим. Уларга шундай деган эканлар: "Залда учта томошабин бўлса ҳам берилиб ўйна. Улар ичида ҳеч бўлмаса биттаси ақли бўлади". Булар — одамилик таълими, оддий томошабинга нисбатан хурмат таълимидир...

Яна тўғиракка қайтай. Мен саҳнадан сира умидарини узоқладим. Сафийахон эса, тўғиракнинг фаоли эди. Шукур Бурхон янги йилда "Ганг дарсининг қизи" спектаклини режалаштирибдилар. Ҳамма ролларга мос ижрочилар бор-Умешга мос ижрочи топилмаётган экан. Сафийахон мени айтганида, бироз ўйлаиб қолдибдилар. Кейин "яхши" дея чехралари очилди. Бунини эшитдим ўзимча тайёрларик кўра бошладим. Эркил Малиқбоевнинг "Эркил Малиқбоев" қилган асосий ролларидан бири худди шу Умеш эди. Афсус ва яна афсуски, устоз бу асарни негадир қўймадилар. Баҳром Раҳмоновнинг "Юрак силриси" ни тайёрладилар. Бирам чироили саҳна асарни пайдо бўлдики... Менга мос рол эса йўқ эди...

ОДАМ-ТАҚВИМ ЖУМБОҒИ

Одам миясининг имкониятлари нақадар кенг ва гаройиб қобилиятларга эга эканлиги ҳамон олимлари ҳайратга солиб келаяпти. Масалан, мутахассислар одам-тақвим (календар) деб номлаган аёл феномени билан боғлиқ тафсилотларни шарҳлашга оғиз қолишмоқда.

Гап шундаки, исмини ошкор этишни истамган қирқ ёшли америкалик бу аёл ўз ҳаётининг кейинги йигирма беш йилни, ҳар бир кунини энг майда тафсилотларига айтиб бера олади. Синаб кўрувчилар унга ана шу йигирма беш йиллик умрининг ҳаёларига келган бир йилга ва анқ бир кунини танаб, ўша кунни эслашини буорюшади. Аёл эса, ҳеч қандай эўқраймай, машаққат кечмай ўша кунни об-хаво қанақа бўлганидан тортиб, тушликка нима истеъмол қилгани-ю ким билан учраганигача аниқ-тиниқ гапириб беради.

Олимлар бу ҳодисани гиперхотира синдроми, деб аташди. Аёлнинг ўзи эса, ўтган кунларининг ширин дамларини хотирлашдан хузурланишини, бирок яшаб ўтган ҳаёт миясида мудом кинотасмасидай айланишидан тоқилишини таъкидлайди. Бу аёлнинг тадқиқотчилар эътиборини жалб этишига унинг Калифорния университетига ёзган хати туртки бўлган. Хатиди ва аллақандай ҳолатларга тушиб қолётгани, ўзида кечаётган бу ҳолатларни теқшириб кўриб, маслаҳат беришларини ўтиниб сўраганиди. Аёл ақдан озиб қолишдан қаттиқ қўрққан эди.

Университетнинг нейробиология марказида бу мурожаатга дастлаб ишонқирамай қаради. Кейин эса, профессор Жеймс Макгаф аёлни олти йил давомида ўрганиб, кузатиб борди. Аёлнинг мана шу йиллар давомидаги профессор билан учрашувларини кунма-кун энг майда тафсилотларига хотирлай олиши олимни ҳайратга солди. Ж.Макгаф ўзининг узок йиллик фаолиятида бундай "ақлли одам"ни ҳали учратмаганини тан олди.

"Унинг учун, масалан, 1980 йилнинг фалон кунинда нима билан шуғулланганини эслаш ҳечам қийин эмас, — дейди профессор. — Уни қийнайдиган ягона муаммо — бу депрессия хуружи, бунга қарши у гоҳи-гоҳида "Прозак" дорисини ичиб туради. Бирок бу дорининг ана шундай реакцияга сабаб бўлиши эҳтимолдан холи".

Саккиз ёшли қизалоқлик пайтида унинг оиласи Калифорнияга кўчиб келади. Қизалоқ дўғоналарини эслаб, уларнинг исмларини рўйхат қилиб чиқади ва эски уйларидаги фотосуратларини қўйиб қўймай, қизиқиб кўриб юради. У олдин қандай яшаганини кўп эслайди, қундалик тутиб эсланганларини ёзиб боради ва эҳтимол, ана шу машғуллотлар унда гиперхотира феномени пайдо бўлишига омил бўлган, деб тахмин қилишади мутахассислар. Бирок ана шундай ғаройиб қобилиятига қарамай, бу аёл узундан-узок рақамларни, бир кўрган одамнинг юзини яхши эслаб қололмайди, боз устига, мактабда ҳам яхши ўқимаган. Афтидан, унинг бутун хотираси тўла-тўқис шахсий ҳаёти билан боғлиққа ўхшайди.

Британияда чиқадиган "Мейн он санди" газетаси муҳбири билан суҳбатда у ўзининг ғаройиб қобилиятини шундай соддагина қилиб тушутирган: "Масалан, сиз мендан: 1981 йил 1 март кунини нима бўлган эди, деб сўрашингизнинг ўзи қияф ва шу заҳотиёқ бу кун меннинг миямда пайдо бўлади. Бу ўз-ўзидан ҳо беради, яъни мен гўё видеомагнитофонга ўша кун ёзилган кассетини жойлайман. Мен ўша кунни ўзим кўрган телесериалнинг мазмунини ҳам гапириб беришим мумкин. Бундай ҳолат менда дастлаб ўн икки ёшимда рўй берган эди. Ушанда мен ўтган йили шу кунни нима қилганим, деб ўйлаганам ва ҳаммасини жуда яхши эслай олганимга эътибор берганман".

Олимлар бу аёл феномени устиди ҳануз тадқиқот ўтказишмоқда. Бирок улар, одатда, бошқа едамлар хотирасида қолдиган муҳим воқеалардан фарқи ўларок, бу аёлнинг ҳар бир кундаги оддий, ахамиятсиз тафсилотларини ҳам қандай қилиб эслаб қолганини хозирча изоҳлаб беришолмаётган. Уларнинг тахмининча, аёл миясининг, ҳали танга маълум бўлмаган, қандайдир қисмида фаоллашув рўй берган, қандайдир янги боғланишлар содир бўлган бўлиши мумкин.

С. МАҲҚАМОВ олган сурат.

Шукур БУРХООНОВ ва Зиқир МУҲАММАДЖОНОВ.

ОТАШ ЭДИ ЮРАГИ...

петиция жараёнида шаклланишини айтдилар. Мен "ансамбли"га қўшилиб кетдим. Репетициялар жараёнида шунга амин бўлдимки, Шукур Бурхон буюк актёрига эмас, жуда катта режиссёр ҳам экан. Маннон Уйғурдек бебаҳо инсондан дарс олган муаллим эдилар-да. Шукур Бурхон биздан интизомли бўлишни талаб қиларди. Айтилган вақтда келиш ва иш бошлаш учун кунун эди. Ҳар бир сўз, унинг тўғри талаффузи ва оҳаниги устиди эринмай ишладик. Мен бир нарсасига хайрон қолардим — тайёрланаётган саҳнага, ундаги воқеалар, қаҳрамонларнинг ҳолатларига қараб, устознинг руҳлари ўзгарарди. Кўзлари-чи, кўзлари ўша образ юрагининг акс-содосига айланарди. Айниқса, Йўлчи билан Гулнорнинг учрашув саҳнасида бу кўзлар муҳаббат чашмасига айланарди. Мирзақаримбой ёки Салимбойвача саҳналарида эса, у бошқача тус оларди. Мен Усининг устоз ният қилганларидек ижро этдим шекилли, ҳарқалай Мирзақаримбой билан Усин саҳнасини залдагилар қарсақлар билан олқишладди. Йўлчи ролини ижро этган Кабир Шуқуров, Гулнора — Сафийахон, Мирзақаримбой Камбар чўлок, Шоқосим отаю Тантубойвачанинг ижрочилари

“МАНИНГ ҲИҚМАТЛАРИМ ОШИҚҚА АЙТИНГ...”

Хожа Аҳмад Ясавий ҳикматлари жамланган "Девони Ҳикмат" турли асрларда кўплаб нусхаларда кўчирилган, тошбосмада қайта-қайта chop этилган. Унинг муқаддасидан урин олган "Фақирнома" рисолига эса, тасаввуф ахли учун мўтабар бир манба бўлиб хизмат қилган.

“Ҳикматлар”нинг янги нашри

чиликлар юзага келганлиги маълум. Жумладан, сўзларнинг хилма-хил ёзилиши, сўз ва мисраларнинг тушиб қолиш холлари, вазиий сақалик ва жоказолар. Шу боис ноширлар китобхонларга ҳикматларнинг энг тўғри намунасини тақдим қилиш мақсадида нусхаларни ўзаро қиёслашганлар, матндан тушиб қолган баъзи мисра ва сўзларни бошқа нусхалар ёрдамида тиклаганлар. Мазкур нашрини тайёрлашда Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Шарқшунослик институтини ҳамда Тил ва адабиёт институтини мумтоз адабиёт тарихи бўлими кутубхонасида сақланаётган "Девони Ҳикмат"нинг бир қанча қўлёзма нусхаларидан фойдаланилган. Ҳар бир нусхада учраган матний ўзгаришлар ўзаро қиёслашиб, улардан ишончли деб топилган танаб олинган. Ҳикматларни саралашда ижон қадар эътиборли нусхаларга таъинилган. Турткиларни тўғри ўқилиш, котиб томонидан йўл қўйилган хатоларни тузатиш мақсадида матндан тушиб қолган тўртлик, мисра, сўз, ибора ёки қўшимчалар ёрдамчи нусхалар кўмағида тикланиб, тузатилган. Хуллас, ушбу нашрдаги ҳикматларнинг савияси ва миқдори аввалгиларидан фарқланади...

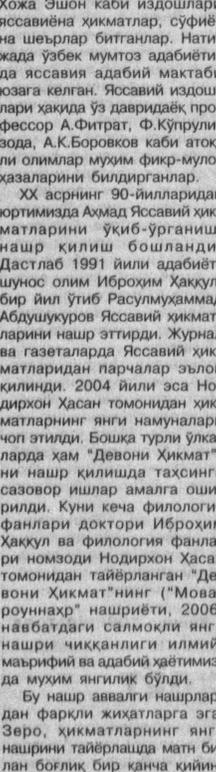
Китобга сўзбоши ёзган Иброҳим Ҳаққулнинг яссавийшунослик тарихи, бугуни ва келажакдаги вазифаларига доир фикр-мулоҳазалари ҳам илмий жиҳатдан аҳамиятга молик. Ушбу китобда аввалги нашрлардан фарқли ўларок бир юз қирқдан ортиқ ҳикмат берилган. Ҳикматларда учров-

нинг хурматини жойига қўйиш, инсонларга ёрдамсевар бўлиш лозимлиги алоҳида таъкидланади. Жоҳил, худбин, риёкор, мунофиқ, нафспараст кимсалардан бўлмасликка давват этилади. Масалан, Аҳмад Ясавий ўз ҳикматларида бот-бот нодонликни, жаҳолатни қоралаган. Зеро, нодонлик, жаҳолат туйфайли инсоният ҳаммиса зарар кўрган. Айтish мумкинки, хатто нодон авомлардан, жоҳил диндорлардан муқаддас эътиқодимизга ҳам пугур этиб келган. Барча баҳадхлик, бахтсизликнинг боши айни нодонлик бўлганини учун Ясавий ҳазратларнинг ўзлари ҳам нодонлардан жафо кўрганликлари боис ҳикматларнинг бирида шундай дейдилар:

Дуо қилинг, нодонларни юзин кўрмай, Ҳақ таоло рафиқ бўлса, бир дам турмай. Бемор бўлса, нодонларни ҳолин сўрмай, Нодонлардин юз мизм жафо кўрдум мано.

Бир сўз билан айтганда, Ясавий ҳикматларида қомил инсон бўлиш, дунё ва охираат саодатига элтувчи йўллар, воқеалар туртки берилди. Ясавий ҳикматлари туркона ва осонфаҳм бўлишидан қатъи назар, уларни осонгина уқиб бўлмайди. Улуғ валий қалбидан, шууридан сизиб чиққан ҳар бир ҳикматни қабул қилиш учун китобхон ҳеч кўра, эътиқодга собит, ақдан расо ва руҳан пок бўлмоғи лозим. Ушанда, эҳтимол, ҳикматлар ҳар бир китобхонни хушёр тортиради, саодат йўлларини курсатувчи маёққа айланади. Чунки Ясавий ҳазратларнинг ўзлари:

Манинг ҳикматларим ошиққа айтинг, Дили оннадек содиққа айтинг, — дея ҳикматларининг бебаҳолигига ишора қилган.

С.САЙФУЛЛАЕВ

ЭЪЛОН

“Ўзбеккино” Миллий агентлиги

қадимий ва бой тарихи, бетакрор маданияти, буюк сиймолари билан жаҳон цивилизацияси тараққиётига улкан ҳисса қўшган, миллий давлатчилигимиз ва маънавиятимизнинг қўҳна бешикларидан бири бўлган, ноёб тарихий-меъморий обидалар, муқаддас қадамжоларни ўз бағрида асраб-авайлаб келаятган Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллиги байрами кенг нишонланиши муносабати билан боқий шаҳар ҳақида ҳикоя қилувчи ҳужжатли, илмий-оммабоп, манзарали фильмлар сценарийлари учун

танлов эълон қилади

- Танловга тақдим этиладиган сценарийлар учун қуйидаги мавзулар тавсия этилади:
- Самарқанд шаҳрининг умумжаҳон цивилизацияси ривож ва мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий салоҳиятида тутган ўрни;
- шаҳардаги ноёб меъморий обидалар тарихи, уларни таъмирлаш, реконструкция қилиш ва ободонлаштириш борасида амалга оширилаётган ишлар;
- шаҳарда замонавий илм-фан, маънавият ва маърифат ривож;
- бу ерда шаклланган азалий қадриятлар, ўзинга хос удум ва анъаналар;
- истиқлол йилларида амалга оширилган улғувор ўзгаришлар;
- фидокорона меҳнати билан кўпчиликка ибрат бўлаятган самарқандлик юртдошларимиз сиймосини яратиш.

Танловда кино усталари, олимлар, ижодкорлар, кенг жамоатчилик вакиллари иштирок этишлари мумкин. Голиб деб топилган сценарийлар фильм яратиш учун тавсия этилади.

Танловга сценарийлар ўзбек тилига, 2 нусхада тақдим этилаётган лозим. Танлов 2007 йилнинг 1 январигагача давом этади.

Бизнинг манзилимиз: Тошкент шаҳри, Ўзбекистон шоҳқўчаси 98-уй.
Мурожаат учун телефонлар: 395-48-51, 395-81-21.

Х.АВВАЛОВ олган сурат.

Муассислар: Ўзбекистон Республикаси Маданият ва Спорт ишлари вазирлиги, Ўзбекистон Ёзувчилар Уюшмиси

ПОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЈАДОРЛИК КОМПАНИЈИСИ
ХОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРКАТУВИЧИ" АКЦИЈАДОРЛИК КОМПАНИЈИСИ

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50

Тапқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 **Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55**
Саъият бўлими: 136-56-48 **Назм ва наср бўлими: 136-56-48**

Бош муҳаррир
Аҳмаджон МЕЛИБОВ

Ташриятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтаришмайди. Муаллифлар фикри тахрират юқтан назардан фарқлиши мумкин.

Навбатчи — Рустам МУСУРМОНОВ
Саҳифаловчи — Байрамали МУҚИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмаҳонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 2936, Буюртма Г — 1149, Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсатиши — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 5 6